

УДК 330.341.1

Прохорчук С.В.

*кандидат економічних наук, доцент
Міжнародного університету бізнесу і права*

ІННОВАЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

INNOVATION CAPACITY UKRAINE ECONOMY IN GLOBALIZATION

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню сучасного стану інноваційної спроможності української економіки, враховуючи глобалізаційні процеси. Проаналізовано присвоєння глобального інноваційного індексу країнам, який розглядається як оцінка інноваційного потенціалу їх національної економіки. В результаті дослідження зроблено висновки про подальші перспективи інноваційної спроможності України.

Ключові слова: інноваційна здатність, інноваційна діяльність, інноваційно-активні підприємства, інноваційна продукція, рейтинги інноваційної спроможності країн.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию современного состояния инновационной способности украинской экономики, учитывая глобализационные процессы. Проанализировано присвоение глобального инновационного индекса странам, который рассматривается как оценка инновационного потенциала их национальной экономики. В результате исследования сделаны выводы о дальнейших перспективах инновационной способности Украины.

Ключевые слова: инновационная способность, инновационная деятельность, инновационно-активные предприятия, инновационная продукция, рейтинги инновационной способности стран.

ANNOTATION

The article investigates the current state of innovation capabilities Ukrainian economy, including globalization. Analyzed assignment Global Innovation Index countries, seen as evaluation of innovative potential of the national economy. The study conclusions about future prospects innovation capability Ukraine.

Keywords: innovation capacity, innovation, innovation-active enterprises, innovative products, innovative capacity ratings countries.

Постановка проблеми. Інноваційна спроможність є невід'ємною складовою конкурентоспроможності підприємств національної економіки в сучасних умовах. У подальшому роль інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності буде тільки зростати, оскільки буде змінюватись структура світового промислового виробництва на користь високотехнологічних галузей, зокрема, під впливом бурхливого розвитку новітніх технологій з'являться нові виробництва.

Проте сучасний стан інноваційного розвитку в Україні сформувався під впливом низки серйозних макроекономічних проблем, пов'язаних перш за все з нагромадженням макроекономічних диспропорцій та суперечностей, зниженням регульованості економіки на стадії радикальних економічних реформ. Інноваційні процеси в економіці не набули вагомих масштабів, кількість підприємств, що впроваджують інновації, зменшується з кожним роком і становить зараз 12–14%, що менше в три-чотири рази, ніж в інноваційно розвинутих економіках. Наукоєм-

ність промислового виробництва знаходиться на рівні 0,3%, що на порядок менше від світового рівня. При цьому майже третина коштів, що витрачаються на інноваційну діяльність, припадає на закупівлю обладнання, в той час як на придбання прав на нову інтелектуальну власність або на проведення НДДКР витрати на порядок менші. Майже половина з інноваційних підприємств взагалі не фінансують проведення в інтересах свого виробництва наукових досліджень [1, с. 28].

В даний час недостатні обсяги державного фінансування, брак власних коштів у підприємств і відсутність стратегічного мислення у керівників змушують проводити інноваційну діяльність, опираючись на власні сили і можливості. Зарубіжний досвід наочно показує, що більшість промислово розвинених країн вже давно мають відпрацьований механізм підтримки інноваційних проектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційної спроможності країн можна знайти в працях таких вчених, як: Б.М. Бажал, З.С. Варналій, В.М. Геєць, В.В. Зянько, І.О. Іртищева, В.П. Мельник, В.Л. Осецький, І.А. Павленко, Л.І. Федулова, А.А. Чухно та ін. Незважаючи на наявність багатьох досліджень з даної тематики, слід відзначити що деякі питання потребують уточнення та подальшого дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасних умовах економічний розвиток держави неможливо уявити без інноваційного розвитку, особливо враховуючи негативний вплив на економіку країни світової економічної кризи. Становлення країни як високотехнологічної конкурентоспроможної держави має відбуватися паралельно з впровадженням новітніх конкурентоспроможних технологій. Сьогодні в Україні рівень інноваційної активності, впровадження інновацій та відтворення ринкового сегмента виробництва інноваційної продукції залишається недостатнім, щоб забезпечити інноваційний прорив національної економіки. За таких умов стрижнем сучасної української моделі конкурентоспроможності економіки має стати реалізація інноваційної моделі структурної перебудови економіки, а в подальшому – реалізація стратегії економіки знань.

Курс на інноваційний розвиток в Україні визначає перехід економіки до нового якіс-

ного рівня. Він супроводжується активізацією інноваційної діяльності, яка сприяє реорганізації економіки на основі розвитку наукоємних виробництв, запровадження у виробництво прогресивних високотехнологічних процесів, розробки та випуску нової конкурентоспроможної продукції. Для реалізації стратегії інноваційного розвитку є всі необхідні передумови, серед яких науково-технічний, виробничий та кадровий потенціал, які визначають конкурентні переваги країни.

Мета статті полягає в оцінці інноваційної спроможності економіки України на основі дослідження тенденцій інноваційної діяльності України та порівнянні рівня її інноваційного розвитку з передовими країнами світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. За останні роки економіка України придбала інноваційний характер, а інновації справили лягли в основу економічного зростання та соціального розвитку країни. Інноваційну спроможність на сучасному рівні необхідно розглядати як невід’ємну складову конкурентоспроможності національної економіки, яка визначається як набір інституцій, політик і факторів, що визначають рівень продуктивності економіки. Україна представлена у декількох доповідях та індексах, які оцінюють технологічну та інноваційну конкурентоспроможність країн і здійснюють їх рейтингування. Серед них Глобальний індекс конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму у Давосі, Індекс економіки знань Інституту Світового банку та Загальний інноваційний індекс Європейського інноваційного табло (ЗІІ), що оцінюється компанією EuroINNO за підтримки Єврокомісії.

Глобальний індекс конкурентоспроможності (ГІК) є на сьогодні найбільш комплексним вимірником конкурентоспроможності країн, що узагальнює експертні оцінки більш ніж 1 300 незалежних експертів з різних країн і сфер діяльності та дані офіційної статистики країн. Індекс глобальної конкурентоспроможності складений з 113 змінних, які детально характеризують конкурентоспроможність країн світу, що знаходяться на різних рівнях економічного розвитку. Сукупність змінних на дві третини складається з результатів глобального опитування керівників компаній (щоб охопити широке коло факторів, що впливають на бізнес-клімат в досліджуваних країнах), а на одну третину – із загальнодоступних джерел (статистичні дані та результати досліджень, що здійснюються на регулярній основі міжна-

родними організаціями). Всі змінні об’єднані в 12 контрольних показників, що визначають національну конкурентоспроможність: якість інститутів; інфраструктура; макроекономічна стабільність; здоров’я і початкова освіта; вища освіта і професійна підготовка; ефективність ринку товарів і послуг; ефективність ринку праці; розвиненість фінансового ринку; рівень технологічного розвитку; розмір внутрішнього ринку; КС компаній; інноваційний потенціал.

За даними звіту Всесвітнього економічного форуму про глобальну конкурентоспроможність 2010–2011 рр., Україна посідала лише 89-е місце серед 133 країн проти 82-го місця у 2009–2010 рр. (72-е місце у 2008–2009 рр.) (рис. 1) [2].

За підсумками 2014–2015 рр. Україна посіла 76-е місце. У минулорічному індексі зі 148 позицій Україна займала 84-ту сходинку. Тоді країна опустилася на 11 позицій у рейтингу з огляду на бюрократизм і відсутність прозорості інституційної структури країни. Зауважимо, що є незначні покращення, які більшою мірою були пов’язані з переходом уряду до євроінтеграційної політики [3].

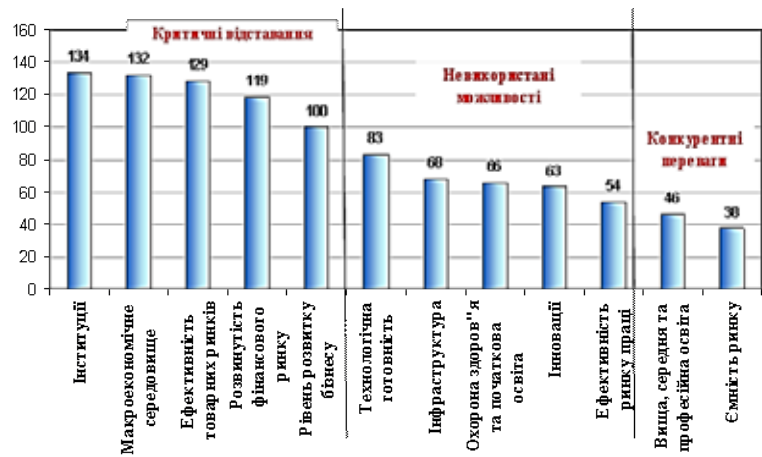

Рис. 1. Рейтинги України за 12 складовими Глобального індексу конкурентоспроможності

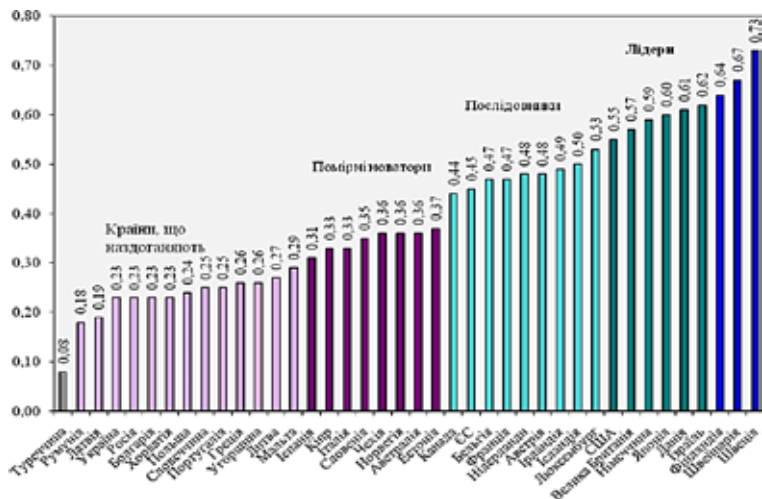

Рис. 2. Загальний інноваційний індекс для України та країн ЄС

За ЄІТ Україна знаходиться в останній, четвертій, за рівнем інновативності групі «країн, що наздоганяють». Порівняно з іншими країнами ЄС відставання України становить: від «країн-лідерів» – приблизно у три рази (Швеція – 0,68), від «країн-послідовників» – в два рази (Великобританія – 0,48), від країн «помірні інноватори» – у 1,6 рази (Норвегія – 0,35). З точки зору інноваційного розвитку Україна знаходиться на рівні Росії та Болгарії [5].

Якщо поглянути на нашу державу в координатах міжнародних рейтингів, то можна побачити якусь суперечливу картину. Наприклад, по Глобальному інноваційному рейтингу, складеному агентством Bloomberg, Україна у 2012 р. входила до числа 50 країн – лідерів світу за рівнем інноваційного розвитку (42-е місце). Найсильнішими сторонами України, з точки зору інноваційності, визнаються: охоплення населення вищою освітою (6-е місце в світі), патентна активність (17-е місце), інтенсивність НДДКР (39-е місце), технологічні можливості промисловості (34-е місце). Єдине, що заважає нашій державі піднятися вище в цьому рейтингу, – підсумкова низька ефективність економіки (69-е місце) [6].

Ситуація щодо місця України у 2014 р. різко змінилася. Так, лідерами «Глобального індексу інновацій – 2014» стали Швейцарія, Велика Британія та Швеція. В першу десятку також змогли потрапити Фінляндія, Нідерланди, США, Сінгапур, Данія, Люксембург і Гонконг. На пострадянському просторі найкращі показники продемонстрували Естонія (24-е місце), Латвія (34-е) і Литва (39-е). Потім слідує Молдова (43-е), Росія (49-те) і Білорусія (58-е). Трохи відстали від них Україна (63-е), Вірменія (65-е) і Грузія (74-е). Найгірші показники у Азербайджану, що розташувався на 101-й сходинці.

У 2015 р. Україна зайняла 33-є місце серед 50 найбільш інноваційних країн у світі, згідно з Глобальним індексом інновацій, який щорічно підраховує видання Bloomberg. А в галузі вищої освіти наша держава потрапила навіть до першої п'ятірки кращих. Очолила список Південна Корея, за якою розмістилися Японія, Німеччина та Фінляндія. США опинилися відразу позаду Ізраїлю – на шостому місці. У десятку кращих увійшли також такі високотехнологічні країни, як Франція, Сінгапур і Великобританія.

Причини такого парадоксу стають більш зрозумілими, якщо проаналізувати дані інших міжнародних рейтингів. Згідно з оцінками Світового економічного форуму в Давосі, Україна належить до держав із середнім рівнем інноваційності (за підсумками 2012 р. – 79-а позиція за фактором інноваційності та досвідченості бізнесу). Привертають увагу нерівномірність і дисбаланс у розвитку різних складових інноваційності (Innovation) та факторів підвищення ефективності економіки (Efficiency Enhancers). Наприклад, все, що стосується людських ресурсів – освіченості, наявності кваліфікованих

кадрів, ринку праці, патентної активності населення, освітньої та наукової інфраструктури, – залишається на незмінно високому рівні [4].

Однак інституційна та організаційна складові, в тому числі залучення компаній до інноваційних процесів, конкурентність на внутрішньому ринку, регуляторне середовище, мало сприяють перетворенню інновацій в масові та всеосяжні. Таким чином, незважаючи на те, що суспільство створює значний інноваційний, інтелектуальний і творчий потенціал, цей потенціал практично не має істотного впливу на економіку. І економічний розвиток продовжується за інерційним сценарієм згідно екстенсивної моделі.

Ще один привід для роздумів: за даними Глобального індексу інноваційності міст 2013 р., відразу три українські міста потрапили в рейтинг найбільш інноваційних міст світу – Київ, Львів, Одеса. В першу сотню вони, звичайно, не ввійшли, однак зайняли місця в середній групі разом з такими світовими столицями інновацій, як Дублін, Таллінн, Зальцбург, Делі. Це, безумовно, успіх, особливо якщо взяти до уваги, що в попередні роки Київ належав до міст з низьким рівнем інноваційності, а решта українських міст рейтинг взагалі не розглядав. Однак це свідчить про початок інтенсивного руху України в напрямку інноваційного розвитку економіки і суспільства. Адже за той же час, який знадобився Києву, щоб піднятися з нижньої сходинки на середню, інші міста встигли здійснити справжній прорив і стати лідером [4].

Аналіз світового досвіду свідчить, що в основі інноваційного стрибка більшості країн – лідерів сучасної економіки лежать досить прості й не дуже витратні з погляду фінансів рішення. Головний фактор успіху – систематичність і безперервність кроків, спрямованих на стимулювання інновацій.

Результати дослідження оцінки ступеню інноваційної розвиненості країн світу свідчать про те, що Україна за останні декілька років різко піднялася у світовому рейтингу розвитку інновацій. Практика показує, що мета таких досліджень – оцінити ступінь інноваційної розвиненості країн світу. В цілому рівень розвитку інновацій формується шляхом оцінки 81 показника, об'єднаного в сім компонентів індексу: інститути; людський капітал та дослідження; інфраструктура; рівень розвитку ринку; рівень розвитку бізнесу; результати у сфері знань і технологій; результати в області творчості. Чим вище значення індексу, тим більш розвинутою в інноваційному плані є держава. Окремо наукові експерти оцінюють ефективність проведеної державою політики в галузі інновацій. Її показник формується шляхом співвідношення значень інноваційних результатів і інноваційних витрат [5, с. 18].

Згідно з «Глобальним інноваційним індексом – 2013» (GII), опублікованим Корнельським університетом, школою бізнесу INSEAD і Всес-

вітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ), Сполучені Штати Америки повернулися до п'ятірки провідних країн за рівнем розвитку інновацій, Сполучене Королівство піднялося на третє місце, а Швейцарія зберегла своє лідируюче становище [2].

Зауважимо, що у 2014 р. вищезгаданий показник України виявився кращим за останні чотири роки. За останній рік Україна за рівнем розвиненості інновацій піднялася у глобальному рейтингу на вісім позицій і опинилася на 63-му місці серед 143 держав світу, розташувавшись в списку між Бахрейном і Йорданією [2].

Число інноваційних центрів, що динамічно розвиваються, збільшується у всьому світі, незважаючи на складнощі, з якими стикається світова економіка. Подібні центри використовують місцеві переваги з урахуванням глобальних перспектив щодо ринку і талантів. Для національних директивних органів, які прагнуть надати сприяння інноваціям, повна реалізація їх потенціалу в своїх країнах часто виявляється більш перспективним підходом, ніж спроби перейняти успішні інноваційні моделі інших.

Враховуючи вище викладене, можна стверджувати, що як для країн-лідерів, так і для країн, що їх наздоганяють, не може бути єдиної інноваційної політики. Це повинен бути комплекс заходів, що охоплює всі напрямки інновацій. У країнах, що наздоганяють лідерів, компанії та фізичні особи прагнуть зміцнити свій потенціал та компетентність для скорочення відставання від країн-лідерів. Ситуації в цих країнах часто характеризуються незначною конкуренцією на товарних ринках; великі фірми можуть захопити лідерство в процесі модернізації і можуть мати тісні зв'язки з банками, що фінансують їх діяльність, вони можуть скористатися державними субсидіями для підтримки свого розвитку. Системи освіти надають початкову, середню та професійну освіту; негнучкий ринок праці віддає перевагу накопиченню досвіду в межах фірм, а не підтримці мобільності між фірмами. У країнах-лідерах все відбувається навпаки: більше уваги приділяється радикальним інноваціям, сильній конкуренції на ринках товарів та послуг і освітній системі, яка віддає перевагу надбанню широких базових знань та вищій освіті. В обох випадках тріадна політика, тобто така, що охоплює науку, освіту та інновації, є критично важливою для реаліза-

ції потенціалу зростання економіки, оскільки ці сфери політики взаємно підсилюють одна одну. В разі їх недостатньої координації вони можуть створювати перешкоди, які обмежують зростання.

Висновки. Таким чином, враховуючи отримані результати дослідження міжнародних спостережень та досліджень інноваційної спроможності та технологічної готовності країн світу, можна зробити висновок, що на інноваційний розвиток України впливають певні чинники: низька ефективність державного регулювання та законодавства, складність організації та ліквідації бізнесу, процедур сплати податків, нерозвинутість інфраструктур, низька інтенсивність конкуренції на локальних ринках, відсутність ефективних кластерних структур, низький рівень захисту інвесторів; низька якість державного регулювання економіки України та рівень нормативно-правової бази, у тому числі у сфері інновацій, низька інноваційна готовність підприємств (більшість українських компаній вважають за краще копіювати нововведення, ніж займатися ризикованими та високовитратними науковими розробками) та низький рівень співпраці у дослідницькій діяльності між університетами та промисловістю, слабке ресурсне забезпечення інноваційної діяльності (зокрема, венчурний капітал практично не функціонує), низька кількість патентів та статей у науково-технічних журналах, відсутність ефективно функціонуючих кластерних структур.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ковальчук С. Сучасний стан інноваційного розвитку промислових підприємств України / С. Ковальчук // Економіст. – 2012. – № 10. – С. 27–32.
2. The Global Competitiveness Report 2011–2012 // World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf.
3. The Global Competitiveness Report 2011–2012 // World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf.
4. Згуровський М. Україна у глобальних вимірах сталого розвитку / М. Згуровський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dt.ua/articles/46725>.
5. Інноваційна політика: Європейський досвід та рекомендації для України: [аналітичні матеріали] / Ред. І. Єгоров [та ін.]. – К.: Фенікс, 2011. – Т. 1. – 214 с.